

B. Cox, *Vanden Tocht in Vlaenderen. De logistiek van Nieuwpoort 1600* (Zutphen: De Walburg Pers, 1986, 192 blz., f39,50, ISBN 90 6011 479 5).

De beide legers vochten 'langen tijt met grote couragie, aleermen kunde mereken, bij wye die victorie soude vallen, heeft eyntlicken Godt de Here d'ouerwinninghe aen Sijne Excellentie gegeuen'. Aldus schrijft Frederik van Vervou, Willem Lodewijks hofmeester, over de slag bij Nieuwpoort (2 juli 1600), het nooit gedachte en allerminst gewenste resultaat van de veldtocht van het Staatse leger naar Duinkerken. Het is duidelijk dat een campagne diep in het land van de vijand het uiterste vergt van de organisatoren. Er dient een tijdschema te worden vastgesteld en de route waarlangs het leger zal optrekken moet worden uitgestippeld. De sterkte van de legeronderdelen dient bepaald en eventueel aangevuld te worden. De behoeften aan mondvoorraad en munitie moeten worden berekend, rekening houdend met het verloop onder de troepen en met mutaties in de voorraden. Die laatste dient men in te kopen en de juiste hoeveelheden dienen op tijd te bestemmer plaatse te zijn. Tijdens de veldtocht moeten de voorraden worden aangevuld en de veranderingen geregistreerd. Man-schappen, paarden, geschut etcetera dienen vervoerd te worden: het leger heeft transportmiddelen nodig. En tot slot spelen bij een amfibische operatie als de tocht naar Vlaanderen er een was de getijden en de heersende windrichting een grote rol. Ook die moeten dus worden ingecalculeerd.

B. Cox heeft in zijn studie over deze tocht juist aan deze logistieke factoren aandacht willen schenken. Overigens 'zonder de continuïteit van de tocht-beschrijving te verstoren' (10). Na korte uiteenzettingen over de politieke en militaire achtergronden en een beschrijving van de natuurlijke gesteldheid van het operatieterrein, volgt het relaas van de tocht naar Vlaanderen. De stof daarvoor ontleent de auteur aan 'contemporaine Noord- en Zuidnederlandse, Spaanse, Franse en Engelse bronnen' (11), waaronder Anthonis Duyck met zijn *Journal* prominent aanwezig is. Nu is reeds lang bekend dat de 'Spaanse' schrijvers voor die zijde veel minder informatie verschaffen dan die uit het noorden van hun kant. Het verwondert mij dan ook enigszins dat de auteur Fruins advies voor een 'opzettelijk onderzoek' in Belgische archieven naar de bewegingen van de vijand niet heeft opgevolgd. Nu komt die vijand er met tien pagina's wel wat bekaaid van af. Maar ook voor de Staatse kant van het gebeuren zou men zich Fruins advies ter harte kunnen nemen. De auteur van deze studie heeft zich mijns inziens — hinkend op twee gedachten? — te veel laten leiden door het verhaal van de tocht. Met een doelbewuster gerichtheid op het logistieke gebeuren, zowel aan Staatse als aan Spaanse zijde, en een daarbij passend onderzoek in eventuele daarvoor in aanmerking komende archieffondsen, had de auteur een duidelijker inzicht kunnen geven in de logistiek van een veldtocht van deze omvang. Aandacht voor de problemen van de tegenstander zou dat beeld gecompleteerd hebben. Die moest immers, zonder voorbereidingstijd, zijn leger in zeer korte tijd verplaatsen van de Maas naar de Vlaamse kust.

Nu volstaat de schrijver met het aanbieden van veel cijfers waar hij eigenlijk weinig mee doet. Zo geeft hij in bijlage 4 (138-145) een reeks getallen aangaande de vivres. Doch aangaande de verzorging van 'de soldaat' verschaft hij geen informatie. De eerste avond na de landing bij Philippine (22 juni) kostte een pot bier bijvoorbeeld zes stuivers, maar een dag later was die prijs al het dubbele. Wijn spreekt in dit verband dan ook van een 'complete biercrisis'. Wat was het effect van de prijsontwikkeling op het moreel van de troepen?

Wellicht had de schrijver dan een echt antwoord kunnen geven op de vraag naar de betekenis van de slag bij Nieuwpoort. Nu volstaat hij met de constatering dat deze een eervolle plaats inneemt in de reeks gebeurtenissen die de 'afbrokkeling van de Spaanse wereldmacht hebben bepaald' (101).

Dat neemt niet weg dat ons hier een, althans voor Staatse zijde, zeer gedetailleerd verslag aangeboden wordt van de tocht naar Vaanderen. De auteur heeft getracht zoveel doenlijk alle relevante logistieke factoren in zijn verhaal te verwerken. Door middel van kaartjes wordt het relaas ondersteund. Helaas doet de slordige afwerking afbreuk aan de ogenschijnlijk verzorgde uitvoering. Met wat meer zorgvuldigheid had bijvoorbeeld het te grote aantal drukfouten voorkomen kunnen worden. Onjuist inbinden onthoudt de lezer bovendien de laatste twee bijlagen, waaronder een alternatief operatieplan, en een groot deel van het notenapparaat. Terwijl het opgenomen biografisch overzicht van de bij de tocht betrokkenen (103-109) het ontbreken van een index niet kan compenseren.

J. P. J. Postema

P. J. A. N. Rietbergen, ed., *De eerste landvoogd Pieter Both (1568-1615). Gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (1609-1614)* (2 dln., Werken van de Linschoten-Vereeniging LXXXVI en LXXXVII; Zutphen: De Walburg Pers, 1987, 360 blz., f95,-, ISBN 90 6011 525 2).

Pieter Both uit Amersfoort was de eerste gouverneur-generaal die door de Verenigde Oostindische Compagnie werd benoemd. Deze nieuwe functie was noodzakelijk geworden om het zich uitdijende bedrijf in Azië op een nieuwe wijze te organiseren. Voordien traden de admiraals van de vloeten die naar het oosten werden gezonden op als leiders van het bedrijf tijdens hun aanwezigheid in Indië. Voor de continuïteit was zowel het stichten van een vast hoofdkwartier met werven en pakhuizen, als het instellen van een permanent opperbestuur gewenst. Van Both, die daartoe in 1609 werd benoemd, is betrekkelijk weinig bekend. Veel papieren die licht zouden kunnen werpen op zijn handelen in Azië zijn verloren gegaan. Het is zelfs niet zeker of de schilderijen die hem als gouverneur-generaal verbeelden, op een werkelijke gelijkenis berusten. Rietbergen heeft in deze twee delen van de Linschoten Vereeniging tweeëntwintig brieven die door Both als gouverneur-generaal zijn geschreven opnieuw uitgegeven en van een zeer uitgebreide inleiding voorzien. Ook opgenomen zijn de instructie van Both, een verhaal over diens leven door een tijdgenoot en een memorie van Cornelis Matelieff uit 1608 waarin deze de instelling van een meer permanent bestuur bepleit. Een deel van deze brieven was reeds eerder door Coolhaas uitgegeven in de *Generale Missiven der VOC*. De brieven die Both op reis naar Indië had geschreven werden door Coolhaas niet opgenomen, ook liet hij zijns inziens minder relevante delen van de overige weg. De omvang van de door Rietbergen verzorgde tekst is daardoor aanzienlijk uitgebreider geworden. Elf brieven meer. De vraag die zich dan ook onvermijdelijk opdringt is die van relevantie en criteria die daarvoor worden gebruikt. Rietbergen streefde naar compleetheid, Coolhaas naar een uitgave van stukken van belang voor de koloniale en Aziatische geschiedenis, bovendien nam hij niet op wat elders al was gepubliceerd. Coolhaas heeft nogal wat klachten van Both over het personeel weggelaten. Klachten van deze aard zijn zo veelvuldig dat men wel eens de indruk krijgt dat deze brieven voor Both vooral een uitlatklep vormden in zijn tamelijk eenzame positie.